

Imperijalno podrijetlo. O pojmu podrijetla i njegovoj funkciji poretka u modernoj austrijskoj književnosti

1. PRELIMINARNA METODOLOŠKA RAZMATRANJA

U uvodu u zbornik nedavno objavljen pod naslovom *Književni prostori podrijetla (Literarische Räume der Herkunft)* urednici upućuju na postkolonijalni roman kako bi pokazali da u pripovjednom svijetu često upravo prostor podrijetla igra odlučujuću ulogu (Benz/Dennerlein, 1). To je opažanje potkrijepljeno primjerima iz pripovjednog svijeta, dakle, primjerima iz naracije, odnosno samim pripovjedinim shemama. U tome je smislu mjesto piščeva podrijetla često i ishodište i kraj pripovijedanja, pri čemu se ta struktura upravo u postkolonijalnom pripovijedanju očituje “specifičnim emocionalnim nabojem” (isto). Koncept, prikaz i značenje mjesta podrijetla dodatno dobivaju na značenju onda kada je podrijetlo glavnoga lika povezano s mjestima podrijetla pripovjedača, autora ili same teme. Pritom urednici naglašavaju da je upravo strukturalno zadan kontrast s drugim prostorima moguće dobro naratološki opisati te da iz njega proizlaze važne razlike koje je moguće upotrijebiti za interpretaciju teksta. Putem odnosa različitih prostora u tekstu moguće je odrediti njegove važne teme i konfliktne polja, tim više što je mjesto podrijetla književnih likova u važnom međuočnu s pitanjima njihovoga ‘identiteta’ (isto, 3–8).

Ova književno-znanstvena opažanja o podrijetlu temeljem su sljedećih razmatranja u čijem središtu stoje mjesta piščeva podrijetla i mjesta radnje kako na razini teksta, tako i na razini autora, no koja također u obzir uzimaju i daljnje aspekte relevantne za pojam podrijetla. To je nužno jer je u pitanju podrijetla moderna austrijska književnost posebno složen slučaj. Kao što je poznato, u romanu *Čovjek bez osobina* Roberta Musila, naraciju motivira namjerno i promišljeno raspadanje identiteta glavnoga lika, pri čemu je mjesto njegova podrijetla (‘Kakanija’ uoči Prvog svjetskoga rata) u jasnoj vezi s rasapom njegova identiteta (mladi čovjek podrijetlom iz više društvene klase postaje čovjekom bez osobina) te tako upućuje na doseg, ali i na granice primarno prostornog pristupa pojmu podrijetla. Upravo u slučaju moderne austrijske književnosti pojmu prostornoga moraju biti pridruženi

pojmovi vremenskog i društvenog jer se, kao što sam pokazala na drugom mjestu, radi o književnosti koja je itekako svjesna *postimperijalnog*, a time i bilo kakvog drugog uvriježenog društvenog poretka (usp. Magerski, “Fragile Ordnung”).

Kako bismo povezali ta tri momenta – prostorno, vremensko i društveno iz perspektive pojma podrijetla i njegove funkcije poretka – osim naratologijom služiti ćemo se i Bourdieuovim modelom polja, napose pojmovima dispozicije i habitusa, budući da se u Dunavskoj Monarhiji razvila specifična dispozicija i, u vezi s time, habitus koji je preživio propast carstva te se – društveno razlomljen – upisao u likove i njihove autore. Pritom se pod dispozicijom misli na ona svojstva koja je akter stekao izvan književnosti, no koja određuju njegovo ponašanje unutar književnog polja, prije svega njegov smisao za smještanje. “Čini se da je smisao za smještanje”, tako piše Bourdieu u djelu *Pravila umjetnosti*, “jedna od dispozicija koje su najuže povezane s društvenim i geografskim podrijetlom [...]” (Bourdieu, 431).¹ Pritom je uzvišeno društveno podrijetlo pogodovalo odvažnosti i ravnodušnosti aktera prema materijalnim interesima (čime su već nagoviještene relacije iza formalnih eksperimenata Musilovog Roberta Edlera) te i – prije no što se za njom i pojavila potražnja – uzrokovalo jednu sasvim sigurno avangardističku poziciju.

Drugim riječima: podrijetlo pojedinih aktera utječe na njihovu percepciju prostora književnih pozicija i mogućnosti koje on pruža. Određeni su akteri, promatramo li ih iz perspektive polja, u pravom smislu te riječi disponirani za poziciju koju, ako ona u književnome polju još ne postoji te ako je vrijeme povoljno za promjenu, čak mogu i izmisliti.

Određena dispozicija postaje učinkovita kroz habitus, koji Bourdieu definira kao sustav “nesvjesnih shema mišljenja, opažanja i djelovanja”, kojim raspolaže svaki akter na temelju svoje specifične dispozicije. Važnost pojma habitusa za književno-znanstvenu raspravu o pojmu podrijetla krije se upravo u

¹ Osim ako nije drukčije navedeno, citate iz primarne i sekundarne literature za potrebe ovoga teksta prevela je Jelena Spreicer.

činjenici da se radi o konsekventno relacionalnom konceptu: s jedne se strane habitus može ostvariti samo u odnosu na neku određenu, već unaprijed zadanu strukturu, dakle može se samo objektivirati; dok se s druge strane svaka mogućnost inherentna nekoj poziciji može realizirati samo kroz određeni habitus.² Kao pounutrenje odbačenog, odnosno kao subjektivizacija onih objektivacija koje proizlaze iz mišljenja i djelovanja konkretnih subjekata, habitus je zapravo sjecište književnosti te vremenski i prostorno konkretnog društva u kojemu se ona odvija.

Primjenjujući ove teorijske premise možemo uočiti posebnu vrijednost pojma podrijetla za razumijevanje postimperijalnog romana, pogotovo zato što se on, bez obzira na sve razlike među konkretnim književnim pozicioniranjima odnosno tekstovima, ispostavlja kao specifična pozicija unutar polja književnosti na njemačkom jeziku u međuratnom razdoblju čije je nastajanje i osobitosti moguće razumjeti samo u kontekstu Dunavske Monarhije i svjedočenja njene propasti. Imperijalno podrijetlo i dispozicija koja s njime korelira stapaju se s rasapom imperijalnog u specifičan habitus koji je moguće dokazati i na razini teksta, kao i na razini autora. U ovom kontekstu možemo prejudicirati analizu teksta te reći da nije slučajno da, s obzirom na to kako se u spomenutim tekstovima stvara i narativno posreduje prostor iz kojeg likovi potječu, spontano u oči upadaju dvije posebnosti. Prvo, i kod Rotha i kod Musila susrećemo autorskog pripovjedača, tj. pripovjedača koji zna više od bilo kojeg svog lika te je, u Musilovom slučaju, gotovo pa i sveznajući. Ta perspektiva ne treba začuditi jer kako bi uopće, mogli bismo se zapitati, moglo i biti drukčije: autori koji svoje carstvo znaju napamet uzduž i poprijeko, koji su doživjeli i promatrali njegovo funkcioniranje jednako kao i propast te su čak i protivno svojoj volji bili izbačeni iz mjesta s kojeg potječu, narativno prepliću povijesno-retrospektivno 'kako-je-bilo' s utopijsko-konjunktivnim 'kako-je-moglo-biti'. Pa ipak bi razmišljanje o eventualnim mogućnostima, u tome smislu na pamet pada Kafkin *Dvorac*, moglo utjecati na pripovjednu situaciju. Da usprkos svim kritičkim refleksijama i ironijskoj fragmentaciji tome ipak nije tako, još jednom naglašava daljnja tekstualna mitologizacija mjesta podrijetla u vidu postimperijalnog romana habsburške provenijencije (usp. Magris, *Habsburški mit*).

U vezi s tim, kao drugo upada u oči da se kod mjesta podrijetla glavnih likova ne radi samo o integralnim dijelovima pripovjednog svijeta, već ujedno

² Značenje pojma habitus uvjerljivo je razložio Markus Schwingel, primijetivši da on kao relacionalan pojam omogućuje "dvostruko distanciranje" i od precjenjivanja kreativnog individua, kao i od strukturalističke redukcije književnih aktera samo na nositelje strukture. Usp. Schwingel, *Kunst, Kultur und Kampf um Anerkennung (Umjetnost, kultura i borba za priznanje)*, 111. Isto vrijedi i za svaki pokušaj redukcije književnih aktera na strukture njihova podrijetla.

i o glavnim mjestima radnje. Ako za mjesta podrijetla literarnog vrijedi

da u pripovjednom svijetu različiti prostori ne samo da koegzistiraju, već i slijede jedan drugoga te su istodobno međusobno povezani pripovijedanjem pokreta figure koji se uglavnom narativno realizira kroz prostore kroz pripovjedni pokret figure koji se narativno uglavnom realizira kroz prostore, (Benz/Dennerlein, 2)

tada se to samo djelomično odnosi na postimperijalni roman, a to ograničenje opet upućuje na posebnost tih tekstova: gotovo svi međusobno povezani prostori koje narativno proizvodi postimperijalni roman autentični su povijesni prostori unutar Dunavske Monarhije, odnosno propalog carstva podrijetla. Podijelimo li pripovjedni svijet imperija kroz pripovijedano kretanje glavnih likova u prostore koji se međusobno razlikuju, ta se razlika može očitovati samo u internoj diferencijaciji habsburškog kronotopa, i to geopolitički između centra i periferije, kao i društveno-kulturno s obzirom na društvenu stratifikaciju koja djelomično korespondira sa strukturom centra i periferije (usp. Magerski, *Falsche Gewichtung?*).

II. PROSTORI PODRIJETLA PRIPOVJEDNOG SVIJETA: *RADETZKY MARŠ*

Započnimo *Radetzky maršem*,³ romanom Josepha Rotha koji u relevantnim povijestima književnosti slovi kao "roman epohe" (Kiesel, 16). Roth ga je napisao 1932. u egzilu. U pismu iz iste godine nailazimo na sljedeće retke: "Najjači utjecaj na mene ostavili su rat i propast domovine, jedinoga što sam ikada posjedovao: Austro-Ugarske" (cit. po Bronsen, 10). Pritom Dunavska Monarhija nije bila samo mjesto Rothova podrijetla, već u jednakoj mjeri i "prostor mogućnosti autobiografskog razvitka" (Buchen/Rolf, 2). Taj je prostor u ratu nestao. No nije nestao bez traga, dapače: iz prostora mogućnosti autobiografskog razvitka nastao je prostor mogućnosti književnog razvitka. Reinhard Baumgart taj je kontekst precizno sažeo ustvrdivši povezanost između "propasti Europe, njegove Europe i uspona autora Rotha u njegovom carstvu pripovijedanja" (Baumgart, 343). Sam pripovjedni svijet govori o nestajanju Monarhije, i to na način koji je gotovo egzemplaran za rasvjetljavanje odnosa između podrijetla i književnosti. Pred očima čitatelja svjesnog stvarnih događaja odvija se "kronika propasti" (Bronsen, 11) na primjeru obitelji čiji su podrijetlo, genealogija i propast neposredno povezani s imperijalnim prostorom. Pritom se pripovijeda samo povijest muške linije obitelji Trotta.

Sve počinje na periferiji Dunavske Monarhije, u slovenskome selu Sipolju, u kojem Trotta, dijete

³ Rothov roman citiran je prema najnovijem prijevodu Milana Soklića (Joseph Roth: *Radetzky marš*. Zaprješić: Fraktura 2014).

seljaka, u vojsci od dočasnika u računovodstvu napreduje do pozornika žandarmerije. Njegov se sin Joseph u habsburškoj vojsci penje do čina inanterijskog poručnika, a za svoje sudjelovanje u Bici kod Solferina ne samo da je odlikovan ordenom Marije Terezije i promaknut u satnika – već mu je dodijeljena i plemićka titula: “Joseph Trotta od Sipolja”. Time je periferno, seljačko podrijetlo postalo posve nevažnim te daljnjem društvenom usponu obitelji Trotta na putu ne bi stajalo ništa da junak iz Solferina po nalogu svoga autora, a protivno svojim navikama, u ruke nije uzeo udžbenik svoga sina te u istome kao jednog od glavnih likova pronašao – samoga sebe. Na taj se način jedan od protagonista *Radetzskog marša* na samome početku romana pojavljuje u dvostrukoj književnoj ulozi te zbog tog podvojenja samoga sebe protiv svoje volje (što neizbježno podsjeća na *Reitersgeschichte* Huga von Hofmannsthal) dolazi do spoznaje s dalekosežnim posljedicama – da, naime, ono što piše u uvriježenim povijesnim prikazima ne mora odgovarati istini (usp. Magerski, *Konjunktivistisches Denken*). Obuzet užasom i ljutnjom Trotta se odlučuje suprotstaviti krivotvorenju povijesti, napušta mjesto svog podrijetla te, suočivši se s javnim bilježnikom, ministarstvom rata, ministarstvom kulture i ministarstvom obrazovanja, prolazi prostorima nositelja moći centra, sve dok se naposljetku na jednoj audijenciji ne nađe licem u lice sa samim carem. No ni taj napor neće polučiti uspjeh, pa satnik sam odlučuje o posljedicama: zamoli za otpust iz vojske, preseli se u Češku te zaključi da bi za njegovog sina, baruna Franza od Trotte i Sipolja, bolja bila činovnička no vojnička karijera. Sin pak postaje kotarskim načelnikom grada W., gdje u doba mira zaštićen moći ispunjava svoju dužnost, zaboravlja što ga je učio otac te za svoga sina ponovo priželjkuje vojničku karijeru.

Carl Joseph Trotta od Sipolja, unuk navodnoga solferinskog junaka i sin kotarskog načelnika, ispunjava očevu želju, i to usprkos tome što ga pripovjedač opisuje kao mladića posve neprikladnog za oficirsku karijeru. On očevu volju slijedi usprkos svojoj sudbini jer ga na to obvezuje podrijetlo i zato što je etos ispunjavanja dužnosti duboko ukorijenjen u rod obitelji Trotta koja je njemu čak i utemeljena. Jer što god da se dogodilo u Bici kod Solferina, sigurno je jedno: da je mladi seljak Trotta podrijetlom iz Sipolja riskirao svoj za život cara te time u prostoru carske vladavine pokazao herojski i slavom ovjenčan habitus koji je otada nadalje određivao obitelj Trotta bez obzira na povlačenje starog Trotte u civilno stanovništvo. Taj je habitus predodređenosti za junačku odanost Carlu Josephu nametnut te se u jednakoj mjeri sudbonosno ispostavlja i blagoslovom i prokletstvom. Budući da je proglašen nesposobnim za konjaništvo, Roth ga smješta u pješaštvo i šalje na rusku granicu, upravo u onaj prostor na najdaljoj periferiji Dunavske Monarhije iz kojeg potječe sam autor te koji neumorno uvijek iznova narativno stvara (Kanska, 143–156).

Narativno oblikovanje graničnog prostora pritom uvijek slijedi isti obrazac; obilježena snažnim razlikama u integraciji, granica je mjesto na kojemu moć centra blijedi, a imperijalna primjena moći postaje sve težom (usp. Magerski, *Falsche Gewichtung?*). Na granici čak i etika Carla Josepha dolazi u pitanje: kao netko tko se odaje alkoholu, kocki i ženama, on je sve samo ne spreman za rat koji dolazi. Kao člana časničkog zbora pripovjedač ga opskrbljuje svim atributima dekadencije koja ujedno simbolizira kako propast obitelji Trotta, tako i onu kraljevske kuće. Junačko-nejunačka smrt posljednjeg izdanka – koji u Prvome svjetskome ratu pogiba pri pokušaju da svojim vojnicima donese vodu – predstavlja ne samo završetak genealogije obitelji Trotta, već i potonuće imperijalnog prostora iz kojeg ona potječe i kojem zahvaljuje svoj društveni uspon. Dvije godine kasnije otac slijedi sina u smrt, i to u trenutku kada za njegovu dispoziciju ni habitus više ne postoji nikakav prostor razvitka. Ono što je ranije kod Bourdieua spomenuto kao shema mišljenja i djelovanja, a što u kontekstu obitelji Trotta možemo shvatiti kao imperijalno podrijetlo, gubi svoj prostor u narativnom prostoru u kojem bi se takve sheme mogle ukorijeniti.

Imajući u vidu tematiku podrijetla, moramo naglasiti da se u kronici propasti vojska i činovništvo ukazuju kao dva kamena temeljca realnog imperija. Kao temelji Dunavske Monarhije oni igraju ambivalentnu ulogu, koja je opet neposredno povezana s elitnim podrijetlom njenih nositelja (Buchen/Rolf, 24 i Lindström, 385). Prvenstveno su vojne postrojbe sa svojom bezuvjetnom poslušnošću carsko-kraljevskom vrhovnom zapovjedniku bile “jak konsolidirajući faktor”, pri čemu su bile “povezane s izrazito nacionalno osviještenim miljeom nižih srednjih društvenih slojeva, iz kojih je potjecala većina časničkog zbora” (Kann, 23–24). Posljednji izdanak obitelji Trotta ne pripada toj većini, već eliti u kojoj nema preklapanja s nacionalno osviještenim miljeom; on pokušava napustiti slovensko selo, a s njime i svoje etničko-nacionalno podrijetlo. Naslov Lindströmove studije – “*Imperial Heimat*” (“*Imperijalna domovina*”) – obuhvaća tu konstelaciju koja nije ništa manje neobična za obitelj Trotta nego za njihovog narativnog stvoritelja.⁴

⁴ Ipak, jedna je od prednosti postimperijalnog romana to što on ne samo da narativno pomaže uobličiti poziciju i dispoziciju suprotnu onoj imperijalnoj, već i to što on kritički promišlja konkurenciju ovih dviju mogućnosti geopolitičkog ustrojstva. Predodžba o shemama mišljenja i djelovanja koje su izazov nacionalnim, imperijalnim podrijetlima, odnosno domovinama, u romanu se postupno sve više ukorjenjuje, a eksplicira je lik koji, poput autora, Dunavsku Monarhiju poznaje te pažljivo promatra i s periferije i iz centra. Zastupnik u parlamentu, grof Chojnicki, onaj je koji politički naivnom mladom Trotti i njegovom ocu u dubioznom graničnom prostoru pomaže da dođu do spoznaje da će Dunavska Monarhija propasti onoga trenutka kada car zauvijek sklopi oči. Roth svome književnom alter egu u usta stavlja sljedeće riječi: “Balkan će biti moćniji od nas. Svi će narodi osnovati svoje prljave

S obzirom na glavno pitanje, na pitanje kakvu sliku 'carstva podrijetla' generiraju književni tekstovi nastali nakon njegove propasti, za Rotha bismo morali reći sljedeće: sveobuhvatnu sliku kako funkcioniranja, tako i raspada imperijalnog zavičaja. Tako narativno nastala slika, odnosno prostor ne može se razlikovati kao prikaz koji jest ili nije utemeljen na događaju (Benz/Dennerlein, 10 i Dennerlei, 122–126). Doduše, kada depeša s viješću o ubojstvu prestolonasljednika u Sarajevu stigne u pogranično područje, ono se pretvara u poprište rata te time bez sumnje postaje regijom događaja. No rat nije tema, već samo točka bijega i završetka pripovijedanja. To nije mjesto na kojem se razvija slika carstva podrijetla, već je to panorama u kojoj Roth inscenira uspon i pad jedne obitelji koji koincidira s podrijetlom i usponom nacionalnog kao propasti imperijalne domovine.

III. PROSTORI PODRIJETLA PRIPOVJEDNOG SVIJETA: ČOVJEK BEZ OSOBINA

Rat također označava krajnju točku pripovjednog svijeta u romanu *Čovjek bez osobina*⁵ Roberta Musila, i to (kao kod Rotha) kao namjeran moment koji određuje strukturu pripovijedanja. "Sve linije", kako govori sam autor, "vode u rat." Nadalje:

Prikaz vremena koje prethodi ratu mora dati dobar uvid... Imanentni prikaz vremena koje je vodilo do katastrofe mora sačinjavati pravo tijelo pripovijetke, kontekst u koji se ona uvijek može povući, kao i misao koju uvijek treba slijediti. (Musil, cit. po Seeger, 17 i 131)

Tako je i za glavnog lika, mladića imenom Ulrich, koji se naposljetku nimalo ne razlikuje od Carla Josepha iz *Radetzky marša*: on dopijeva na frontu u Galiciji. No na putu onamo Ulrich će u istom imperijalnom carstvu podrijetla proći kroz posve različita mjesta. Osim toga, i pripovjedač i glavni lik od početka se prema pitanju podrijetla drže na distanci.

---

male države [...]” (Roth, 131). Lik tako izgovara ono što pripovjedač zna: carstvo će propasti. Susretom obitelji Trotta s Chojnickim pripovjedač ne samo da će upriličiti sukob dvaju različitih vremensko-prostornih modela ustrojstva, već će njihovim sukobom i historizirati i relativizirati njihove pretenzije na neograničenu vladavinu. "Vrijeme nas više neće!", kako kaže Chojnicki neposredno prije izbijanja rata: "Ovom se vremenu hoće jedino stvarati samostalne nacionalne države!" (Roth, 156). Stari Trotta, s obzirom na rastući broj različitih, teško razumljivih naredbi i naloga dužnosnika kojima se propisuje blago postupanje s nacionalnim manjinama, može misliti da nacionalne manjine nisu ništa drugo no veće zajednice revolucionarnih pojedinaca – no pripovjedač zna bolje te osim Chojnickom riječ daje čak i onim mađarskim časnicima koji se već usuđuju služiti se jezikom svoga podrijetla. To se sve, kao što je već rečeno, zbiva u imperijalnom pograničnom prostoru neposredno pred izbijanje Prvog svjetskog rata.

⁵ Musilov roman citiran je prema novom prijevodu Andyja Jelčića: Robert Musil: *Čovjek bez osobina I*. Zaprešić: Fraktura 2008. i Robert Musil: *Čovjek bez osobina II*. Zaprešić: Fraktura 2012.

Za razliku od posljednjeg izdanka loze Trotta iz slovenske provincije, u Musilovu slučaju čitatelj ne saznaje čak niti Ulrichovo prezime, već tek da će ono ostati tajnom iz obzira prema njegovome ocu. Genealogija svijeta koji pripovijeda Musil seže samo do oca. Pa ipak je očinska figura s kojom je neposredno povezano i pitanje podrijetla u romanu od najveće važnosti. Otac je, naime, onaj koji tom više i ne tako mladom 32-godišnjaku materijalno omogućuje da se skrasi u centru Beča, i to u malom dvorcu, te da tamo zapravo ništa ne radi. Otac s osobinama – imućni odvjetnik, višestruko nagrađivani profesor i, a to se odnosi i na glavne likove romana, nositelj nasljedne plemićke titule – onaj je koji određuje okvir narativno stvorenog prostora podrijetla i pripovijedanja: Kakanija godinu dana prije izbijanja Prvog svjetskog rata, a u njoj kao glavni lik Ulrich; Ulrich koji oduvijek želi postati značajna ličnost i kojeg je otac poslao u inozemstvo, koji je po povratku postao zastavnikom u konjaničkoj regimenti, a postavši pukovnikom oprostio se od vojske te započeo prvo inženjerski, a kasnije studij matematike.

Upadljivo je da glavni lik u Musilovom romanu, kao i glavni lik *Radetzky marša*, potječu iz aristokratskog miljea. U tome su se miljeu rodili. U njemu se kreću, s time da Carl Joseph von Trotta svoj plemićki naslov zahvaljuje (naknadno još i fikcionaliziranom) junačkom činu svoga djeda, dok je Ulrichova titula vezana uz pravničku marljivost njegova oca koji je u službi visokih krugova Dunavske Monarhije. Ni kod Carla Josepha niti kod Ulricha majka u odgoju nema nikakvu ulogu, no potonji ima sestru Agathu koja je, kao što je poznato, značajna za radnju drugog dijela romana.⁶ U kontekstu pitanja podrijetla ne treba se dalje baviti putovanjem brata i sestre na rub mogućeg. No sestra je od velike važnosti utoliko što kroz nju uopće i dolazi do povezivanja glavnog lika s prostorom njihovog podrijetla, da bi onda taj prostor zajedno s bratom napustila i uputila se prema centru.

Pravo je mjesto podrijetla, dakle, i ovdje izvan imperijalnog centra. Iako to nije selo poput Sipolja, ipak se radi o provincijskom gradiću koji Ulrich samo nakratko posjećuje nakon što je mnogo godina iz njega izbivao. U taj gradić Musil smješta ranu smrt majke, nesretno djetinjstvo sestre, a zatim i njen nesretni brak, kao i samo pismeni kontakt oca s jedinim sinom. Ako pripovjedač, kao što je već napomenuto, iz obzira prema njegovu ocu prešućuje prezime glavnoga lika, čini to zato što otac ne odobrava životni stil svoga sina, a pogotovo ne njegovu namjeru da uzme godinu dana odmora od života. No Ulrich treba to vrijeme kako bi razmislio o svome daljnjem životu – i to opet

---

⁶ Nakon rane smrti majke brat i sestra su razdvojeni te odgajani u različitim internatima. Pri ponovnome susretu povodom smrti oca počinjnu se prisjećati pojedinosti iz prošlosti, prije svega "zapostavljanja iz djetinjstva" (Musil, *Čovjek bez osobina II*, 53). Ono što ih osim toga povezuje jest to što oboje gotovo cijeli svoj dotadašnji život smatraju besmislenim.

uz eksplicitno pozivanje ne samo na podrijetlo, već i na domovinu. Nakon dugo godina naukovanja i lutanja u tuzemstvu i inozemstvu, Ulrich se prisjeća kako “ljudi rodnome kraju pripisuju tajanstvenu sposobnost da promišljanju dade korijen i smisao, pa se on tamo skrasio s osjećajem šetača koji za vječna vremena sjeda na klupu, iako sluti da će odmah ponovo ustati” (Musil, *Čovjek bez osobina I*, 24).

No mjesto na koje Musil smješta svoj glavni lik kao lualicu nije, naglasimo to još jednom, provincijski gradić u kojem se rodio, proveo djetinjstvo, u kojem se nalaze njegovi otac i sestra, već Beč. U središtu moći carstva iz kojeg potječe Musil narativno iskušava tajanstvenu sposobnost domovine te, povezano s time, njen potencijal za izgradnju identiteta. Rezultat je poznat, a njegov se izostanak očituje u naslovu romana. U vezi s pitanjem podrijetla nije toliko zanimljiv rezultat potrage glavnog lika za mjestom na kojem promišljanje ima smisao, već pripovjedno rasvjetljavanje prostora u kojem se ta potraga odvija. Za razliku od Carla Josepha, Ulrich se kreće isključivo u Beču, a i u Beču se pretežno kreće prostorom koji bismo mogli opisati kao epicentar imperijalne potrage za identitetom. Radi se o salonu Diotime (zapravo Hermine), u kojem se odvija takozvana “paralelna akcija”. U njoj sudjeluje cijela elita Dunavske Monarhije, od stare aristokracije preko najvažnijih pripadnika vojske i diplomacije, pa sve do umjetnika – i Ulricha. Upravo je čovjek bez osobina onaj koji treba biti tajnikom akcije, što je paradoksalno već utoliko što je sama akcija pokrenuta kako bi se Dunavskoj Monarhiji mogla pripisati ideja vodilja, a s njome i obvezujuće osobine.⁷

Salon u kojem se paralelna akcija odvija pravo je mjesto radnje romana; narativni prostor koji može figurirati kao mjesto podrijetla samo ako ga shvatimo prvo kao mjesto velike političke moći i utjecaja u carstvu podrijetla u koje autor upisuje svog glavnog lika, i drugo kao ono mjesto na kojem taj lik želi stvoriti identitet i domovinu ne samo carstvu (kao tajnik paralelne akcije), već i samome sebi (kao čovjeku bez osobina). Drugim riječima: pitanja podrijetla i identiteta Dunavske Monarhije i njenog stanovnika Ulricha razvijaju se paralelno i kulminiraju u akciji koja putem pripovijedanja otvara prostor u kojem je moguće postaviti i prevladati pitanje o identitetu. Sve se to odvija, a i u tom je pogledu roman moguće usporediti s *Radetzky maršem*, pred

⁷ Ako se pritom, kao u slučaju Carla Josepha, ispostavi da je riječ o neprikladno odabranoj karijeri, onda se razlog tome krije samo u podrijetlu, odnosno u dalekosežnom utjecaju njihovih očeva. Otac iz provincije javlja sinu da ga je preporučio svom dugogodišnjem prijatelju, njegovoj ekscelenciji grofu Stallburgu koji u Beču 1918. godine planira akciju (spomenutu paralelnu akciju) u čast 70. jubileja vladavine austrijskog cara. Osim toga, očeva je želja da Ulrich posjeti neke dalje rođake, prije svega sestričnu imenom Diotima, dakle, suprugu onog diplomata u čijem se salonu akcija odvija.

kulisom nacionalizama koji nadiru u pripovjednom svijetu. Jer i Musilov pripovjedač događajima u neshvaćenoj zemlji Kakaniji pridružuje nacionalne borbe. Štoviše: tijekom rasprave o pitanju nacionalnosti on vrlo opširno stvara diskurs o podrijetlu i identitetu vrijedan dužeg citiranja:

Naime, žitelj ima najmanje devet karaktera, poslovni, nacionalni, državni, klasni, zemljopisni, spolni, svjesni, nesvjesni, a možda još i privatni; on ih u sebi sjedinjuje, ali oni ga rastaču, tako da on nije ništa doli malo korito isprano brojnim brzacima, u koje oni užubore da bi iz njega ponovno istekli i zajedno s drugim potočićima ispunili drugo korito. Zbog toga svaki Zemljanin ima još i deseti karakter, a on nije ništa do pasivne utvare neispunjenih prostora; on čovjeku dopušta sve osim jedne stvari: da ozbiljno shvati ono što čini njegovih najmanje devet preostalih karaktera i ono što se s njima događa; dakle, drugim riječima, brani mu upravo ono što bi ga trebalo ispunjavati. (Musil, *Čovjek bez osobina I*, 43)

Karakter koji nabroja pripovjedač neposredno se nadovezuje na pojam podrijetla kao geografske, nacionalne, društvene i biološke osobine. S jednom značajnom iznimkom: deseti karakter slobodno lebdi. Putem njega Zemljanin od stanovnika države traži da se obuzda, i to pozivajući se na “pasivnu utvaru neispunjenih prostora”, koja nije ništa drugo doli poziv na književnost i subverzivnu snagu mašte i fikcionalizacije. Stanovnik države, pristran zbog svoga podrijetla, kako sugerira pripovjedač Musilova romana, može izgubiti taj identitet vezan upravo uz podrijetlo, ako se otvori desetom karakteru i perspektivi iz koje podrijetlo gubi na važnosti.

U sklopu opsežnijeg istraživanja na ovom bi se mjestu u obzir morala uzeti rasprava o konceptu kozmopolitizma (Bringazi, 115–119), kao i rasprava o modernoj, ako ne i postmodernoj konstelaciji koja je otkrivena i tematizirana u Europi oko 1900. godine (Csáky, 345 i 352–353). U sklopu ovog rada ne možemo ući u te teme. No u ovom kontekstu moramo naglasiti da književnost možemo zahvaliti pasivnoj utvari neispunjenih prostora, i to tim više kada se radi o tekstu koji provodi subverziju lika stanovnika države kroz deseti karakter Zemljanina time što pripovijeda priču o čovjeku koji sa sve manjom ozbiljnošću shvaća ono što bi ga trebalo ispuniti. S obzirom na pitanje ovog članka moglo bi se reći da je narativni prostor radnje romana konstituiran upravo kroz postupno potkopavanje i potiskivanje prostora podrijetla smislom mogućnosti, a to upravo i jest deseti karakter. Pritom je prostor radnje, kao što je već rečeno, centar Dunavske Monarhije; točka u prostoru u kojoj glavni lik, pokušavajući Kakaniji pripisati identitet, otkriva njen deseti karakter.

No iz koje se točke pripovijeda? Gdje se nalazi pripovjedač koji promatra kako se u centru Habsburškog Carstva traga za identitetom zemlje, dok se istodobno jedan od njegovih najvažnijih aktera rješava svih karaktera stanovnika zemlje i umjesto toga ot-

kriva utvaru neispunjenih prostora? Koja je točka s koje se govori, kada u romanu piše da “[č]im bi u tuđini pomislili na tu zemlju, pred očima se stvaralo sjećanje na bijele, široke, bogate ceste [...] koje su se u svim smjerovima proširile poput rijeka reda i poretka [...]” (Musil, *Čovjek bez osobina I*, 41). Odgovor glasi: izvana, s točke koja se nalazi izvan carstva koje se pripovijeda, kojeg se prisjeća pripovjedač koji je sveznajući jer pripovijeda iz retrospektive, podjednako nostalgичno i distancirano ironično. To vrijedi za Musila kao i za Rotha; obojica pišu iz perspektive onkraj mjesta podrijetla koje je u trenutku pripovijedanja već prestalo postojati. Taj iščezli prostor, svoje vlastito mjesto podrijetla, oni pripovjedački spašavaju od potonuća jer su i sami, kako ćemo pokazati, bili prisiljeni otkriti deseti karakter. Pasivna utvara neispunjenih prostora koja čovjeku ne dozvoljava da ozbiljno shvati ono što bi ga trebalo ispuniti prisilno postaje aktivnom utvarom jer odlučujući karakteri stanovnika Dunavske Monarhije više nisu imperativni.

Drugim riječima: ako Musil i Roth propalo carstvo narativno insceniraju kao prostor koji određuje podrijetlo i radnje njihovih glavnih likova, čine to zato jer su i sami izgubili svoju imperijalnu domovinu i to je sličnost koja ih povezuje. No carstvo je bilo, a time se vraćam na ranije spomenutu razliku u jedinstvu, široko i raznoliko te se, kao što romani to opisuju, prostiralo od vanjskih rubova sve do epicentra moći. Imajući u vidu narativno stvorene prostore podrijetla i radnje valja postaviti pitanje zašto Musil funkcioniranje i raspad imperijalnog poretka gotovo da i ne prati preko ruba centra moći te time inscenira samo bijele i bogate ceste Dunavske Monarhije, dok je Roth svoju radnju smjestio u ona siromašna pogranična područja u koja rijeke imperijalnog poretka utječu tanje i zagađenije.

IV. PROSTORI PODRIJETLA AUTORA: JOSEPH ROTH I ROBERT MUSIL

Prvo se na trenutak moramo vratiti teoriji. Držimo li se teorije o književnome polju, onda postoji homologija između prostora pozicioniranja i prostora pozicija, pa je “*odnos između dviju struktura*: struktura objektivnih odnosa između pozicija unutar polja produkcije [...] i struktura objektivnih odnosa između pozicioniranja u prostoru djela” pravi predmet znanosti o umjetničkom djelu (Bourdieu, 369). Prenesemo li to na postimperijalni roman habsburške provenijencije, otvara se pitanje o strukturi simboličkog, ali i društvenog prostora unutar kojeg su smještena djela i njihovi autori. Pogledamo li vrijeme kada su romani nastali, moramo obratiti pozornost na polje književnosti njemačkoga govornog područja u međuratnom razdoblju.

Nedavno je Helmuth Kiesel pokušao sistematizirati to polje. On razlikuje dvije tendencije: s jedne strane vrlo polariziranu i angažiranu suvremenu knji-

ževnost obilježenu ratom i revolucijama, a s druge strane književnost moderne koja kombinira promišljene, tradicionalne forme prikaza s avangardističkim tehnikama. U “pionirska i majstorska djela promišljene moderne” Kiesel ubraja i Musilova *Čovjeka bez osobina* (Kiesel, 1193–1198), dok Rothu pripisuje “njegu tradicionalne pripovjedne i romaneskne forme” (isto, 1201–1209). U skladu s time obojica unutar prostora pozicioniranja jasno zauzimaju isto mjesto: mjesto epike, odnosno romana. Unutar toga pozicioniranja oni se, međutim, jedan od drugoga jasno razlikuju, prije svega jer Musil “kao izvanredan primjer književnosti forsiranog eksperimentalizma koji odlikuje 1920-e godine” (isto, 109) predstavlja promišljenu modernu usmjerenu prema budućnosti, dok Roth zauzima poziciju epskog tradicionalizma.

Promatramo li to iz perspektive teorije polja, riječ je o pozicioniranju u smislu konkretnih odluka u pogledu mnoštva opcija. U tome su se smislu Musil i Roth – obojica rođeni Habsburgovci koji su u međuratnom razdoblju putovali između Beča i Berlina te se spisateljski iscrpljivali propašću Dunavske Monarhije – obojica odlučili za roman, no unutar toga žanra odabrali različite formalne puteve. Pritom se Musilovo promišljeno avangardističko pozicioniranje po Bourdieuu može nazvati umjetničkom smionošću kakvu je moguće zamisliti samo ako unutar “postojećeg sustava mogućeg već virtualno postoje *strukturne praznine* koje čekaju da ih se otkrije kao potencijalne razvojne linije, kao puteve mogućeg obnove” (Bourdieu, 372). Čak bismo mogli reći da se Musil služi narativnim razvojem smisla mogućeg u kojem se između prostora pozicija i prostora pozicioniranja može smjestiti prostor mogućeg. Taj je prostor, a to Bourdieu posebno naglašava, onaj koji pokriva postojeće dispozicije.

Pomoću njega, odnosno pomoću ovdje skicirane “dijalektike pozicija, dispozicija i pozicioniranja” (Bourdieu, 394) ponovo se vraćamo tematici podrijetla i pokušavamo shvatiti što je Musila disponiralo za eksperimentalizam, tj. za poetološki i kompozicijski koncept koji uglavnom cilja na prekid ili slabljenje romaneskne forme staroga stila. Koliko je Musilu njegovo podrijetlo pomoglo da otkrije strukturu prazninu i da je epski gotovo beskrajno ispunjava, dok se Roth kod iste tematike formalno odlučio njegovati tradiciju? I ovdje nas može usmjeriti teorija, kada kaže da pripadanje višim društvenim slojevima pogoduje smjelosti aktera književnog polja i time njihovoj prikladnosti za “najekspozicionirana mjesta avangarde” (413–414). I doista: Musil potječe iz stare austrijske činovničke obitelji (Berghahn, 9).⁸ Ocu,

⁸ Već je po djedovima vidljivo do koje je mjere obitelj bila isprepletana s Dunavskom Monarhijom kao prostorom podrijetla i radnje, i to gotovo simbolički kada su Musilovi preci u znatnoj mjeri sudjelovali u izgradnji javne cestovne i željezničke mreže u Austro-Ugarskoj (usp. Feichtinger/Uhl).

Alfredu Musilu, inženjeru i visokoškolskom profesoru, dodijeljena je titula dvorskog savjetnika. Proglašen je plemićem 22. listopada 1917, dakle neposredno prije kraja carstva. Musilovo se društveno podrijetlo time može smatrati visokim. Sin Roberta Edleravon Musila plemićku je titulu, doduše, mogao nositi samo dvije godine (od 1917. do 1919), no Musil se zasigurno smatrao članom staroautrijske, katoličke obitelji koja je svoj status neposredno mogla zahvaliti carstvu. Nije bez razloga upravo Musil predmetom istraživanja elita (Lindström, 368–392).

No s carstvom nestaju i status i privilegije plemića von Musila.⁹ Musil postaje nagrađivanim piscem, no materijalno nije u dobroj situaciji. Ne može si priuštiti visokom podrijetlu svojstvenu ravnodušnost prema materijalnim interesima. Umjesto toga dostiže ga duboko “iskustvo deklasiranosti” (Kucher, 14) kojim se općenito može opisati austrijsko međuratno razdoblje.¹⁰ Književni uspjeh vodi samo do simboličkog kapitala koji Musil više ne može pretvoriti u nešto više. Politička povijest miješa se u povijest književnosti 1933. godine, kada se Musil nakon objavljivanja prvog dijela druge knjige vraća iz Berlina u Beč, da bi pet godina kasnije emigrirao u Švicarsku gdje je, gotovo zaboravljen, umro 1942. *Čovjek bez osobina* u sjećanje povijesti književnosti vratit će se tek deset godina kasnije, kada je Adolf Frisé objavio novo izdanje kod Rowohlta i tako romanu osigurao “mjesto u njemačkoj književnosti” (Berghahn, 158). Činjenicu da je to uopće bilo moguće možemo objasniti rastućim interesom za književnu struju koju po Kieselu možemo nazvati promišljenom modernom. Ono što je karakterizira je problematični odnos prema samom pripovijedanju, dakle autorefleksija književnosti koju je moguće prepoznati u sljedećim Musilovim riječima koje potječu iz pisma od 26. siječnja 1931.: “Problem: kako pripovijedati za mene je stilistički kao i životni problem glavnoga lika, a rješenje nije jednostavno”

⁹ Posljednji je izdanak po želji oca do izbijanja Prvog svjetskog rata – što neizbježno podsjeća na Rothov *Radetzky marš* – prošao kroz nižu vojnu strukovnu školu, višu vojnu strukovnu školu, tehničku vojnu akademiju, tehničko veleučilište u Brnu, k.u.k. konjaničku pukovnicu u Brnu, kao i Tehničko veleučilište u Stuttgartu. Kasnije su uslijedili Sveučilište u Berlinu, život slobodnog autora također u Berlinu, mjesto vježbenika i knjižničara na Tehničkom veleučilištu u Beču te nakratko mjesto urednika u novinama *Neue Rundschau* u Berlinu. U ratu Musil ne samo da je postao časnikom i višestruko odlikovanim pričuvnim satnikom, već i urednikom novina *Soldaten-Zeitung*. Nakon rata Musil se zaposlio u novinskoj službi austrijskog Ministarstva vanjskih poslova u Beču i, nakon kraćeg boravka u Berlinu, do 1922. radio je kao stručni suradnik u državnoj vojnoj službi u Beču. Od 1923. do 1929. Musil je potpredsjednik, odnosno član odbora udruge za zaštitu njemačkih pisaca u Austriji.

¹⁰ Musilova je egzistencijalna nužda toliko velika da je u njegovoj “domovini odabira” (Kiesel, 69), Berlinu, moralo biti osnovano udruženje Musil. Od toga je trenu nadalje Musil ovisan o pomoći drugih, i to pogotovo zato što rad na romanu *Čovjek bez osobina* vrlo sporo napreduje. Uspjeh prvog dijela, objavljenog 1931., nije u tome smislu ništa promijenio.

(cit. po Kiesel, 1198). S obzirom na problematiku podrijetla u ovome kontekstu valja naglasiti da je životni problem glavnoga lika ujedno i životni problem autora preveden u poetološko pitanje – radi se o autoru kojem zbog nestajanja vlastitog podrijetla izmiče mogućnost da svoj život dovede u epski porredak.¹¹

Sasvim drugačije bilo je kod Rotha koji je preferirao zatvorenu formu romana, tu odluku poetološki promišljao te napisao romane koji su za njegova života dosegli visoke naklade. Usprkos tome što je teško shvatiti na što točno Roth misli kada piše o “tamnom djetinjstvu” (Roth, *Briefe 1911–1939*, 227–228), njegovo je podrijetlo bez sumnje daleko od bijelih i bogatih ulica kojima je Musil udahnio književni život. Roth se rodio 1894. pod imenom Moses Joseph Roth u Brodyju, gradu na vanjskom rubu Dunavske Monarhije, u nekoj vrsti predgrada imperijalnog centru i centru židovskog prosvjetiteljstva (Nürnberg, 26–27). Roth je odrastao uz samohranu majku koju su uzdržavala njena braća, pohađao je Gimnaziju K.K. prestolonasljednika Rudolfa, 1913. otišao na studij prvo u Lavov, a zatim na Sveučilište u Beču, gdje po Rothovim riječima “nije bilo teže sudbine od one stranca Židova s istoka” (Roth, *Judenauf Wanderschaft*, 324). Po izbijanju rata, Roth se dobrovoljno javlja za odlazak na frontu te se bez ikakvih materijalnih sredstava 1919. vraća u Beč, gdje više ne može nastaviti studij. Povratak u domovinu također nije moguć jer Brody sada pripada Ukrajini.

Na Rothovom se primjeru jasno vidi ono o čemu je pisala Marsha L. Rozenblit: kraj rata i kolaps Monarhije uskratili su Židovima politički identitet i njihove korijene (57). Od 1920-ih godina nadalje Roth skriva svoje podrijetlo. Zato se, dugoročno gledano, raspad Dunavske Monarhije za Rotha još puno više nego za Musila ispostavio kao potpuni slom prostora u kojem je moguć autobiografski razvitak. 1936., tri godine prije svoje smrti, Roth iz Pariza piše Zweigu: “Što da radim, ako ne pišem knjige? Star sam i bolestan, ne mogu više dati ni oglas [...] A iza mene, kakav život!” (pismo vjerojatno potječe iz veljače 1936, Roth, *Briefe*, 451). 1930. Roth se u tekstu pod naslovom *Die gesprengte Romanform* eksplicitno pobunio protiv najnovijih tendencija romana i naprednih načina prikaza koji se u njima prakticiraju. Roth inzistira na mogućnosti zatvorene forme kao i zatvorenoj radnji koja iza nje stoji. Dvije godine kasnije još je jasniji kada svaki pokušaj interpretacijskog

¹¹ Ako je Musil, kao što je rekao u poznatom intervjuu s Fontanom, svojim romanom želio dati “doprinos duhovnom ovladavanju svijetom”, onda je nakon raspada Dunavske Monarhije, a najkasnije nakon 1922. takvo ovladavanje trebalo i samom autoru. Ono za čime je Musil tragao još 1903., naime, “zadovoljavajuća estetika” koju je shvaćao kao komparativnu metodu koja će konačno omogućiti “da sami sebe povijesno promatramo” (cit. po Berghahn, 45), nakon 1918. sasvim se logički pretvorilo u esejističko-fragmentarno.

objašnjenja izbacuje iz carstva pripovijedanja te savjetuje da ih se prepusti pametnjakovićima (poput Musila) (pismo Natoneku, 14.10.1932, cit. po Kiesel, 1203). “U romanu”, kako piše Roth, nema mjesta ničemu apstraktnom. [...] Čitajte velike vječne stvari poput: Shakespearea, Balzaca, Flauberta!” (isto). Čini se da je Roth barem u prostoru književnih formi želio očuvati poredak. ‘Smisao za smještanje’, izražen karakteristikama aktera koje su stekli izvan književnoga polja, a koje su u njega unijeli, Rotha je približio tradicionalnome pripovijedanju. Čovjek iz Brodyja nije bio disponiran za esejističku formu ili općenito za formu javnog intelektualca.

Pripisivati nekome takve osobine na prvi se pogled može doimati trivijalnim, predeterminiranim i nedefiniranim. Naposljetku, Roth se ne stapa sa slikom siromašnog Židova s istoka ništa više no što se Musil stapa sa “životom obrazovanog građanina u ilustriranoj uniformnosti” (Luserke, 4) ili sa slikom čovjeka “kojeg u vlastitoj kući nisu naučili odricanju” (Berghahn, 74). Pa ipak, želi li ispitati funkciju poretka kod pojma podrijetla, upravo je to put kojim mora ići znanost o književnosti: počevši od mjesta iz kojeg potječu glavni likovi, preko mjesta iz kojeg potječu tekstovi, sve do mjesta iz kojeg potječu autori, i natrag. Pritom komparativistički pristup omogućava otkrivanje sličnosti i razlika značajnih za pitanje podrijetla kod općenite kategorizacije književnosti. Upravo je to ono što pokazuje ovaj članak. Već se na temelju podrijetla Rothu i Musilu činilo da je carstvo “iznimno fleksibilna referentna površina u čijem su oblikovanju sudjelovali” (Buchen/Rolf, 2). Činjenica da su u tome sudjelovali posthumno i samo unutar književno-fikcionalnog prostora, i to svaki na različit način, još jednom naglašava da se imperij “kao misaona figura i referentni okvir, ali i kao biografska odrednica, pa čak i stigma, ispostavio iznenađujuće otpornim (isto, 28).

Na ovu bi se točku morala nastaviti daljnja istraživanja teme podrijetla i postimperijalne književnosti i postaviti pitanje kako je uvođenje postimperijalne pozicije u povijest književnosti (natuknica: habsburški mit) uopće moglo uspjeti, jer činjenica da su imperijalni habitus i postimperijalna pozicija i nakon nestajanja mjesta podrijetla još uvijek nailazili na prihvaćanje u društvu, odnosno publiku, nije sama po sebi razumljiva. Zato valja postaviti pitanje o konstituciji polja, kao i pitanje o jačini već postojećih pozicija koje su odlučile o sudbini postimperijalnog romana. Kojoj strukturalnoj krizi, odnosno kojoj praznini u književnome polju habsburški mit zahvaljuje svoj uspjeh? Ili, ako zakoraćimo dublje u područje metodologije: može li se književnost iz međuratnog razdoblja – razdoblja propasti carstava i uspona nacija – uopće više opisati teorijom polja? Povijest književnosti morala bi pokušati odgovoriti na ta pitanja, i to ne iz perspektive socijalne povijesti, već iz perspektive naratologije koja pruža kulturno-povijesni kontekst povijesti oblika i njihovih funkcija (Erll/Roggendorf, *Kultur-*

geschichtliche Narratologie). U jednoj bi takvoj povijesti književnosti posebno mjesto pripalo upravo pojmu podrijetla.

S njemačkoga, po rukopisu, prevela
Jelena SPREICER

POPIS LITERATURE

Baumgart, Rainer 2010. “Drei Ansichten”. U: Daniel Keel i Daniel Kampa (ur.) *Joseph Roth. Leben und Werk*. Zürich: Diogenes, str. 330–351.

Berghahn, Wilfried 1963. *Robert Musil in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Hamburg: Rowohlt.

Benz, Maximilian; Dennerlein, Kathrin 2016. *Literarische Räume der Herkunft. Fallstudien zu einer historischen Narratologie*. Berlin, Boston: De Gruyter.

Bourdieu, Pierre 1999. *Die Regeln der Kunst. Genese und Struktur des literarischen Feldes*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Bringazi, Friedrich 1998. *Robert Musil und die Mythen der Nation. Nationalismus als Ausdruck subjektiver Identitätsdefekte*. Frankfurt am Main/Berlin/Berlin/New York/Paris/Wien: Peter Lang.

Bronsen, David 1988. “Das literarische Bild der Auflösung im *Radetzky* Marsch”. U: Bernd M. Kraske (ur.) *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier, str. 9–24.

Buchen, Tim; Malte Rolf 2014. *Eliten im Vielvölkerreich. Elites and Empire*. Berlin, Boston: De Gruyter.

Csáky, Moritz 2010. *Das Gedächtnis der Städte. Kulturelle Verflechtungen – Wien und die urbanen Milieus in Zentraleuropa*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau.

Dennerlein, Kathrin 2009. *Narratologie des Raumes*. Berlin/Boston: De Gruyter.

Erll, Astrid; Simone Roggendorf 2002. “Kulturgeschichtliche Narratologie. Die Historisierung und Kontextualisierung kultureller Narrative”. U: Ansgar Nünning, Vera Nünning (ur.) *Neue Ansätze in der Erzähltheorie. (WVT-Handbücher zum Literaturwissenschaftlichen Studium. Bd. 4)*. Trier: WVT Wissenschaftlicher Verlag, str. 73–113.

Feichtinger, Johannes i Heidemarie Uhl (ur.) 2016. *Habsburg neu denken. Vielfalt und Ambivalenz in Zentraleuropa*. Wien/Köln/Weimar: Böhlau.

Hüppauf, Bernd 1983. “Von Wien durch den Krieg nach Nirgendwo. Nation und utopisches Denken bei Musil und im Austromarxismus”. U: *Text und Kritik* 21/22, str. 1–28.

Kann, Robert A. 1962. *Werden und Zerfall des Habsburger Reiches*. Wien: Styria.

Kiesel, Helmuth 2017. *Geschichte der deutschen Literatur 1918–1933*. München: Beck.

Kanska, Maria 1990. “Die galizische Heimat im Werk Joseph Roths”. U: Michael Kessler, Fritz Hackert (ur.) *Joseph Roth. Interpretation, Rezeption, Kritik*. Tübingen: Stauffenburg, str. 143–156.

Kucher, Primus-Heinz 2016. “Einleitung”. U: Heinz Primus Kucher (ur.) *Verdrängte Moderne – vergessene Avantgarde. Diskurskonstellationen zwischen Literatur, Theater, Kunst und Musik in Österreich 1918–1938*. Göttingen: V&R unipress, str. 7–18.

Lindström, Fredrik 2014. “Imperial Heimat. Biographies of the ‘Austrian State Elite’ in the Late Habsburg

Empire". U: Tim Buchen, Malte Rolf (ur.) *Eliten im Vielvölkerreich. Elites and Empire*. Berlin, Boston: De Gruyter, str. 368–392.

Luserke, Matthias 1995. *Robert Musil*. Stuttgart, Weimar: Metzler.

Magerski, Christine 2014. "Falsche Gewichtung? Das Zentrum-Peripherie Problem in Literatur und Wissenschaft". U: Wolfgang Müller-Funk et al. (ur.) *Narrative im (post)kolonialen Kontext. Literarische Identitätsbildung als Potential im regionalen Spannungsfeld zwischen Habsburg und Hoher Pforte in Mittel- und Südosteuropa*. Tübingen: Francke, str. 117–138.

Magerski, Christine 2016. "Konjunktivistisches Denken oder der Erste Weltkrieg als Lehrstück in Literatur und Wissenschaft". U: *Zagreber Germanistische Beiträge*. 25, str. 99–118.

Magerski, Christine 2018. "Fragile Ordnung. Habsburg als Großreich und Großzählung". U: *(Post)imperiale Narrative in den zentraleuropäischen Literaturen der Moderne*. Ur. Marijan Bobinac i dr., Tübingen/Basel: Francke, str. 115–138.

Magris, Claudio 2000. *Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur*. Wien: Zsolnay.

Nürnberg, Helmut 1981. *Joseph Roth in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek/H.: Rowohlt.

Musil, Robert 2008. *Čovjek bez osobina I*. Prev. Andy Jelčić. Zaporešić: Fraktura.

Musil, Robert 2012. *Čovjek bez osobina II*. Prev. Andy Jelčić. Zaporešić: Fraktura.

Roth, Joseph 1970. *Briefe 1911–1939*. Ur. Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer&Witsch.

Roth, Joseph 2014. *Radetzky marš*. Prev. Milan Soklič. Zaporešić: Fraktura.

Rozenblit, Marsha L. 2001. *Reconstructing a National Identity. The Jews of Habsburg Austria during World War I*. Oxford: Oxford University Press.

Scheller, Wolf 1983. "Der Dichter des 'Könnte auch so anfangen...'". Robert Musils *Briefe 1901 bis 1942*". U: *Text und Kritik* 21/22, str. 76–85.

Schwingel, Markus 2011. *Pierre Bourdieu zur Einführung*. Hamburg: Junius.

Schwingel, Markus 1997. "Kunst, Kultur und Kampf um Anerkennung". U: *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*. Ur. Georg Jäger, Dieter Langewiesche i Alberto Martino, 22/2, str. 109–151.

Seeger, Lothar Georg 1969. *Die Demaskierung der Lebenslüge. Eine Untersuchung zur Krise der Gesellschaft in Robert Musils Der Mann ohne Eigenschaften*. Tübingen: Francke.

SUMMARY

IMPERIAL DESCENT. ON THE IDEA OF ORIGIN AND ITS FUNCTION OF ORDERING IN MODERN AUSTRIAN LITERATURE

The article examines the ordering function of the concept of origin in a specific constellation: the post-imperial novel. Using the example of the literature of the so-called Habsburg myth, it asks what role the origin plays for authors whose geopolitical space of origin has disappeared at the time of their writing. What are the significant similarities and differences between the literary texts and biographical histories of post-imperial authors? And how do they correlate with the imperial as a comprehensive as well as a differentiated space of origin?

To answer these questions, Joseph Roth and Robert Musil are considered from the theoretical perspective of the literary field. As a first step, the concept of origin is clarified in terms of literary studies. The second and third step turn to the literary texts and examine the ways in which the image of imperial origin is generated in Roth's *Radetzky marsch* (*The Radetzky March*) and Musil's *Der Mann ohne Eigenschaften* (*The Man Without Qualities*). The fourth and final step moves from the narratives to the authors by examining their disposition in search of a homology between the post-imperial novel and the geopolitical context of its origin.

Key words: the post-imperial novel, the empire, the Habsburgs, Joseph Roth, Robert Musil